

Ю. В. Масюк,

к. е. н., доцент, професор кафедри фінансів та банківської справи,

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет, м. Дніпро

Н. В. Коваленко,

студентка магістратури,

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет, м. Дніпро

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКОГО КОНТРОЛЮ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Y. Masuk,

Ph.D., associate professor, professor of finance and banking,

Dnipropetrovsk State Agrarian University of Economics, Dnipro

N. Kovalenko,

Master's student, Dnipropetrovsk State Agrarian University of Economics, Dnipro

ECONOMIC ESSENCE INTERNAL CONTROL IN THE ENTERPRISE MANAGEMENT SYSTEM

В статті вивчено і узагальнено теоретичні основи щодо економічної сутності внутрішньогосподарського контролю в аграрних підприємствах; розглянуто інформаційні джерела організації внутрішньогосподарського контролю; розроблено пропозиції щодо удосконалення організації внутрішньогосподарського контролю в аграрних підприємствах.

In the article the theoretical foundations and generalized on the economic substance of internal control in agricultural enterprises; is considered information sources of internal control; suggestions for improvement of internal control in agricultural enterprises.

Ключові слова: внутрішньогосподарський контроль, управління підприємством, організація внутрішньогосподарського контролю, елементи внутрішньогосподарського контролю, оцінка ефективності внутрішньогосподарського контролю в аграрних підприємствах.

Keywords: internal business control, management, organization of internal control, internal control elements, evaluate the effectiveness of control vnutrishnhospodarskoho agrarian enterprises.

Постановка проблеми: Розвиток соціально-економічних відносин та інтеграція України з Європейським Союзом передбачає підвищення результативності діяльності підприємств. Зміна умов господарювання внаслідок світової економічної кризи потребує гнучкості і сприйнятливості системи управління до чинників внутрішнього та зовнішнього середовищ, своєчасної та адекватної оцінки господарських ризиків відповідно до цілей функціонування та розвитку підприємства. В умовах поглиблення інтеграційних процесів в країні та дії кризових явищ задовольнити інформаційні потреби управління у процесі прийняття оптимальних рішень покликане функціонування внутрішньогосподарського контролю.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у дослідження теоретичних і практичних питань щодо організації та методики внутрішньогосподарського контролю зробили такі українські вчені, як: І. І. Бабіч, Т. А. Бутинець, Ф. Ф. Бутинець, Н. Г. Виговська, Р. М. Воронко, Л. В. Гуцаленко, В. А. Дерій, Н. Л. Жук, В. О. Озеран, Л. В. Нападовська, В. П. Пантелєєв, М. С. Пушкар, К. І. Редченко, Б. Садовська, Л. Г. Медвідь, В. О. Шевчук та інші.

Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретичних основ і розробці практичних рекомендацій з удосконалення організації та стану внутрішньогосподарського контролю для підвищення ефективності управління діяльністю аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу.

Зазначимо, що актуальність досліджень у сфері внутрішньогосподарського контролю обумовлена недостатнім розвитком в цілому контролю в Україні, а також нерозумінням власників підприємств його важливості та основних переваг ефективної організації системи внутрішньогосподарського контролю. Незважаючи на значні напрацювання у цій сфері, сучасна економічна наука не сформувала єдиного підходу як до трактування понять “контроль”, “внутрішній контроль”, “внутрішньогосподарський контроль”, так і визначення його ролі та значення в сучасних економічних умовах.

Відповідно до результатів проведеного дослідження вважаємо за доцільне приєднатися до думки вчених при визначенні сутнісної характеристики поняття “контроль” та використовувати зазначені підходи комплексно з урахуванням того, що:

- 1) системний підхід дозволяє формалізувати елементи контролю та взаємозв'язки між ними з урахуванням необхідності досягнення цілей та завдань у взаємодії з зовнішнім та внутрішнім середовищем підприємства;
- 2) процесний підхід дозволяє розглядати контроль як послідовність дій, спрямованих на досягнення цілей та завдань контролю, які розглядаються як міжфункціональні, що дозволяє інтегрувати системний та функціональний підходи шляхом об'єднання функцій контролю та його системи;
- 3) функціональний підхід є основою при визначенні значення контролю в діяльності підприємства через визначення тих функцій, що реалізуються ним, при цьому сам він розглядається як функція управління;

4) прикладний підхід, який визначає контроль як перевірку та / або спостереження функціонування відповідного об'єкта контролю.

Відповідно до логіки дослідження, доцільно з контролю в цілому виділити такий його вид, як внутрішньогосподарський. За результатами дослідження визначено, що значна кількість науковців не розмежовує дані поняття. Однак, багато дослідників вживають термін “внутрішньогосподарський контроль” в дослідженнях з обліку, аудиту та контролю. Поняття як “внутрішньогосподарський контроль” вміщує в собі економічний, фінансовий і фінансово-господарський контроль операцій підприємства та точніше характеризує зміст процесів, які відбуваються на підприємстві – суб'єкті господарювання.

Слід зазначити, що науковці у визначеннях не завжди акцентують увагу на тих ознаках, що вирізняють його в системі контролю в цілому. За результатами дослідження вважаємо, що внутрішньогосподарський контроль здійснюється особами, наділеними повноваженнями управління підприємством та найвищого управління, а також іншим персоналом, який надає обґрунтовану впевненість щодо досягнення цілей його діяльності найбільш ефективно без порушення вимог чинного законодавства.

Бутинець Т. А. стверджує, що “внутрішній контроль – це постійна, щоденна робота, яка унеможливує допускання зловживань і дає можливість використовувати ресурси підприємства, включаючи людський капітал, на його користь відповідно до прийнятих планів, а також захищає інтереси працюючих у відповідності до умов колективного договору” [1].

Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Партин Г. О. дають таке визначення внутрішнього контролю: “здійснюваний підприємством процес перевірки виконання всіх управлінських рішень у сфері фінансової діяльності з метою організації фінансової стратегії та запобігання кризовим ситуаціям, які можуть призвести до банкрутства цього підприємства” [2].

Як стверджує Корінько М. Д. “внутрішній контроль – це система заходів, визначених керівництвом підприємства та здійснюваних на підприємстві з метою найбільш ефективного виконання усіма працівниками своїх обов'язків щодо забезпечення та здійснення господарських операцій” [3].

Є.А.Кочерін розглядає “внутрішньосистемний господарський контроль” як контроль за господарською діяльністю всередині системи. Тобто це перевірка правильності прийняття та виконання рішень на підприємстві, завдяки якій отримується інформація про функціонування ланок системи. За допомогою контролю здійснюється зворотний зв'язок між суб'єктом і об'єктом управління, між центром системи та її ланками [4]

Б.Ф. Усач вважає, що внутрішньогосподарський контроль – контроль, що здійснюється власниками, бухгалтерськими, фінансовими та іншими функціональними службами підприємств [5].

Як бачимо, при визначенні поняття “внутрішньогосподарський контроль” науковці акцентують увагу на різних аспектах досліджуваного терміну. В результаті проведених досліджень ми виділили чотири основні думки, які лежать в основі визначення поняття внутрішньогосподарський контроль: інтерпретація внутрішньогосподарського контролю як системи спостереження; зведення його суті лише до встановлення суб'єктів здійснення такого контролю; зосередження уваги виключно на меті здійснення такого контролю та розгляд внутрішньогосподарського контролю як функції управління.

Основні недоліки, які виділяють окремі науковці [6], характеризуючи сучасний стан і ефективність роботи служб внутрішнього контролю, полягають у наступному: – зловживання службовим становищем (не оприбуткування і привласнення грошей; надлишкове списання грошей по касі; привласнення основних засобів, що обліковуються на балансі підприємства та ін.); - невиконання або неякісне виконання службових обов'язків (документи підписуються формально, не вникаючи у зміст; інвентаризація проводиться лише на папері; закупівлі проводяться не там, де вигідно підприємству, а там, де відповідальна особа отримує за це вигоду та ін.); - неправильна оцінка операцій із заготівлі, виробництва чи реалізації з точки зору доцільності й економічності.

Для організації контролю на підприємстві внутрішньогосподарській службі важливо налагодити постійні організаційно-інформаційні контакти з виробничими й функціональними підрозділами підприємства, передусім, із плановим, виробничим відділами та з відділом збуту. Створення системи внутрішнього контролю на підприємстві – це складний процес, а сама система – цілеспрямований механізм, невід'ємними складниками якого є всі підрозділи та сфери діяльності підприємства. Відповідно внутрішній контроль слід розглядати на засадах системності, оскільки він повинен забезпечувати фінансово-

господарську мікросистему підприємства з індивідуалізованими характеристиками й особливостями. Тобто контроль виконує конкретну цільову функцію. Сукупність таких мікроекономічних систем і визначає його місце в ринковому середовищі [7].

На думку Н.Г. Виговської [8], при організації внутрішньогосподарського контролю та створення на підприємствах окремої самостійної служби необхідно орієнтуватися на середні та великі підприємства. На невеликих підприємствах має місце функціонування контролю за допомогою інтегрованої системи обліку, при цьому створення спеціальної служби й контролера не передбачаються, а його функції може виконувати головний бухгалтер або спеціально уповноважений працівник підприємства.

З метою забезпечення достатньої впевненості керівництва у досягненні належного рівня економії, ефективності і результативності діяльності; достовірності фінансової, статистичної і управлінської звітності, рекомендовано на промислових виробничих підприємствах створювати спеціальний незалежний підрозділ – службу внутрішнього контролю. Основною метою створення даної служби є перевірка ефективності роботи організації та контролю за її діяльністю. Доцільно зазначити, що основною умовою її створення та успішного функціонування має бути повна незалежність від інших підрозділів, що досягається шляхом прямого підпорядкування цієї служби керівнику підприємства. Це дасть керівництву змогу ефективно контролювати окремі підрозділи, виявляти резерви виробництва і найбільш перспективні напрямки розвитку, а також давати рекомендації фінансовим, економічним та бухгалтерським відділам стосовно поліпшення результатів їх роботи.

Проблеми організації внутрішнього контролю описано в праці В.Ф. Максимової. На її думку, організація системи внутрішнього контролю передбачає відповідальність за неї керівництва підприємства. Проблематичне використання складних контрольних систем на невеликих підприємствах [9].

Для вирішення визначених завдань необхідна достовірна облікова інформація про господарські процеси, яка ретельно контролюється керівниками підприємств і працівниками системи обліку в процесі її обробки. За даними облікової інформації керівники підприємств, обліковці контролюють господарські операції в процесі їх здійснення. Реалізація контролю найбільш оперативна тому що дає змогу не лише вчасно виявити недоліки, але й пропонувати способи їх усунення

Висновки Результати аналізу наукових праць дають можливість стверджувати, що неоднозначність підходів щодо розуміння поняття “внутрішньогосподарський контроль” різними вченими свідчить про необхідність поглибленого дослідження його сутності. На основі вищесказаного внутрішньогосподарський контроль визначено як систему безперервних контрольних дій за функціонуванням об’єктів управління, що здійснюються керівництвом підприємства або уповноваженою ним посадовою особою, з метою формування певних інформаційних засад прийняття управлінських рішень або їх коригування для досягнення поставлених цілей найбільш ефективним для підприємства способом.

Суттєвими проблемами внутрішнього контролю є те, що керівники підприємств не завжди виникають у сутність, мету і завдання контролю, не приділяють належної уваги побудові ефективної системи його здійснення. Отже, внутрішній контроль повинен бути присутнім на кожному підприємстві, що буде гарантувати успішність здійснення господарської діяльності, усунення недоліків та вирішення проблемних питань, які виникають у процесі функціонування підприємства.

Література.

1. Бутинець Т. А. Внутрішній контроль: суть і зміст. // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: економічні науки. – Житомир, 2008. – №2(44). – С. 31–42.
2. Загородній А. Г. Облік і аудит: Термінологічний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Г. О. Партин. – Львів : Центр Європи, 2002. – 671 с.
3. Корінько М. Д. Контроль та аналіз діяльності суб’єктів господарювання в умовах її диверсифікації: теорія, методологія, організація: [монографія] / М. Д. Корінько. – К. : Інформат.–аналіт. агентство, 2007. – 429с.

4. Кочерин Е. А. Контроль в системе управления социалистическим производством: вопросы теории и практики / Е. А. Кочерин. – М. : Экономика, 1982. – 216 с.
5. Усач Б. Ф. Контроль і ревізія: підручник / Б. Ф. Усач. – К.: Знання, 2007. – 263 с.
6. Яценко В. М. Внутрішній контроль на підприємствах України: проблеми розвитку та шляхи їх вирішення // Вісник Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – Черкаси, 2012. – № 22. – С. 3–7.
7. Баланиук І. Ф. Теоретичні аспекти контролю господарської діяльності підприємств / І. Ф. Баланиук, Д. І. Шеленко, В. М. Якубів // Вісник Прикарпатського ун-ту. Економіка.– Івано-Франківськ : Плай, 2009. – Вип. 7. – С. 86–90.
8. Виговська Н.Г. Господарський контроль в Україні: теорія, методологія, організація: [моногр.] / Н.Г. Виговська. – Житомир: ЖДТУ, 2008. – 532 с.
9. Максимова В.Ф. Внутрішній контроль економічної діяльності промислового підприємства – системний підхід до розвитку / В.Ф. Максимова. – К: АВРІО, 2005. – 264 с.

References.

1. Butynets, T. A. (2008), " Internal control: the nature and content ", *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Serii: ekonomichni nauky*, vol. 2(44), pp. 31–42.
2. Zahorodnii, A. H. Vozniuk, H. L. and Partyn, H. O (2002), *Oblik i audyt: Terminolohichni slovnyk [Accounting and auditing: Glossary]*, Tsentri Yevropy, Lviv, Ukraine, p. 671.
3. Korinko, M. D. (2007), *Kontrol ta analiz diialnosti subiektiv hospodariuvannia v umovakh yii diversyfikatsii: teoriia, metodolohiia, orhanizatsiia* [Monitoring and analysis of business entities in terms of diversification: the theory, methodology, organization], Informat.–analit. ahentstvo, Kyiv, Ukraine, p. 429.
4. Kocherin, E. A. (1982), *Kontrol' v sisteme upravlenija socialisticheskim proizvodstvom: voprosy teorii i praktiki* [Control in the socialist system of production management: Theory and Practice], Jekonomika, Moscow, Russia, p. 216.
5. Usach, B. F. (2007), *Kontrol i reviziia* [Monitoring and auditing], Znannia, Kyiv, Ukraine, p. 263.
6. Yatsenko, V. M. (2012), "Internal control in the Ukraine: problems of and solutions", *Visnyk Cherkaskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Serii: Ekonomichni nauky*, vol. 22, pp. 3–7.
7. Balaniuk, I. F. Shelenko, D. I. and Yakubiv, V. M. (2009), " Theoretical aspects of the control of business enterprise", *Visnyk Prykarpatskoho un-tu.*, vol. 7, pp. 86–90.
8. Vyhovska, N.H. (2008), *Hospodarskyi kontrol v Ukraini: teoriia, metodolohiia, orhanizatsiia* [Economic Control in Ukraine: theory, methodology, organization], ZhDTU, Zhytomyr, Ukraine, p. 532.
9. Maksymova, V.F. (2005), *Vnutrishnii kontrol ekonomichnoi diialnosti promysloвого pidprijemstva – systemnyi pidkhid do rozvytku* [Internal control of economic activities of industrial enterprises - a systematic approach to development], AVRIO, Kyiv, Ukraine, p. 264.